

ФЕНОМЕН ТЬЮТОРСТВА В ПЕДАГОГІЦІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

А.К.Сучану

(аспірант, Ізмаїльський державний гуманітарний університет)

В статті розкривається содержание тьюторской деятельности, обосновывается значимость и конкретизируется педагогический смысл тьюторской помощи студентам, которая проявляется в оптимизации индивидуальной траектории обучения, ведет к эффективной самореализации и позитивной динамике профессионального становления студенчества

The content of the tutor, explain the significance and meaning is interpreted pedagogical tutor student aid, which manifests itself in optimizing individual learning trajectories, leading to efficient fulfillment and positive professional development of students.

Звернення науковців до тьюторської практики зумовлено актуалізацією соціально-педагогічних потреб у більш якісному навчанні та вихованні сучасної молоді. Визнання вагомості тьюторської діяльності у вітчизняній педагогічній науці з'явилося нещодавно. Тьютор – це той, хто працює за принципом індивідуалізації; той, хто полегшує процес самонавчання.

Аналіз зарубіжного досвіду у цьому сенсі показує, що існує кілька поглядів на зміст діяльності тьютора і реалізованих ним функцій. Так, у деяких формах дистанційної освіти (особливо в кореспондентних і відкритих університетських курсах) студентові призначається індивідуальний тьютор, котрий, як правило, не є розробником навчального курсу: він тільки представляє його зміст, взаємодіючи зі студентом на індивідуальній основі, у міру того, як останній опрацьовує зміст навчальних модулів курсу, базуючись на ресурсах навчально-методичного керівництва (study guide) та інших матеріалів. Зарубіжні дослідники (Л.В. Бендова, А.Г. Чернявська, В.А. Либин-Левач) виділяють здебільшого такі функції, що реалізуються тьютором, зокрема, обговорення змісту курсу, надання зворотного зв'язку про навчальні успіхи студента, безпосередня оцінка завдань / тестів, допомога студентові в плануванні самостійної роботи, мотивування студента, вирішення адміністративних питань, контроль проектів, проведення занять «обличчям до обличчя», зберігання записів студента, взаємодія з адміністрацією від особи студента.

Мета статті – осмислити роботу тьютора у контексті реалізації ідей навчання особистістю упродовж життя. Як засвідчує практика, поширення інтерактивних форм навчання в ракурсі ідей розвиваючого, особистісно-орієнтованого, модульного, ігрового навчання, актуалізує потребу у переосмисленні змісту навчально-пізнавальної діяльності студентів та введення нового суб'єкта у навчально-виховний процес. Отже, гостроти набуває особистісно-професійне призначення тьютора, конкретизація напрямків активації його позиції, окреслення ролі та функцій.

Аналіз наукової літератури з порушеної проблеми дає підстави зробити певні уточнення. Так, змістовно термін «тьюторство» поєднав у собі елементи з різних сфер діяльності: викладання, консалтинг, тренінги, коучинг, наставництво. Уявлення різних авторів про призначення та зміст діяльності тьютора мають ряд загальних рис, а також і відмінностей, які зумовлені розбіжностями в історичних і організаційно-педагогічних контекстах, що визначають зміст педагогічної діяльності тьютора.

На думку Ю.Л. Деражне, «тьютор у системі відкритої освіти є найважливішим системоутворюючим компонентом, виконуючи функції викладача, консультанта, методиста і наставника» [1]. Інші дослідники, зокрема С.І. Змеєв, вважають, що «тьютор це – наставник, член контингенту навчальних дорослих людей, який здійснює постійну допомогу одному або декільком дорослим навчаються у вирішенні питань організації навчання» [2].

У монографії С.А. Щенникова поняття «тьютор» визначається як викладач-консультант – «фахівець у галузі організації освіти та самоосвіти» [3]. Автор вважає, що саме на тьютора покладається відповідальність за ведення цілісного освітнього модуля, організацію групової й

індивідуальної роботи з учнями. За спостереженням науковця, у завдання тьютора входять: методична підготовка і проведення групових занять-практикумів (тьюторіалів); допомога у виконанні атестаційних робіт, їх перевірка й оцінка; консультації та інші форми психологічної та педагогічної підтримки учнів; індивідуальна допомога у вирішенні академічних або особистих проблем, пов'язаних з навчанням; професійна орієнтація та консультування з питань кар'єри. Автор виділяє такі ролі тьютора – дидактична, організаційна, маркетингова, консультаційна, лідерська.

У зв'язку з цим привертає увагу робота А.П. Зінченка, де виділяються такі ролі тьютора, як менеджер, маркетолог, продавець [4]. До того ж дослідником показано, що ці ролі не входять до складу його педагогічної діяльності, проте їх реалізація є необхідною умовою для успішного здійснення тьютором педагогічної діяльності.

Історично позиція тьютора, як стверджує В.В. Максимов, уперше з'явилася в середньовічних університетах [5]. Автором здійснено аналіз досвіду включення тьюторської діяльності в різні історичні контексти університетської освіти. Так, у середньовічних університетах тьютор виконував наставницьку функцію стосовно менш досвідчених студентів, у своїй діяльності орієнтувався на певний тип духовної практики. Далі, в університетах наступної формації, спрямованих на наукову, а не на суто теологічну картину світу, тьютор «перетворюється» на асистента, і його функції звужуються до локально-методичних. У сучасних університетах нового типу, що характеризуються здебільшого як проектно-дослідні, виділено як головну цінність освіти вміння працювати з «керованим майбутнім». Відтак знову стає актуальною тьюторська діяльність, де «тьютор починає виступати розробником освітніх проектів, програм, консультантом у сфері освітніх послуг», поєднуючи позиції наставника, асистента і проектувальника.

Згідно з підходами Т.М. Ковальової, Н.В. Рибалкіної, П.Г. Щедровицького, Т.І. Койчевої, тьютор – це помічник викладача (лектора), є так званним посередником між викладачем та студентом [6]. Основною функцією тьютора зазначені науковці вважають організацію навчальної діяльності студентів.

Дещо іншої позиції дотримуються Н.В. Борисова, Є.А. Гаврилова, Є.С. Комраков, А.М.Орел, А.Г. Теслинов, А.Г. Чернявська, С.А.Щенников, які під терміном «тьютор» розуміють спеціаліста у галузі організації освіти та самоосвіти, котрий підтримує студентів у процесі самоосвіти та розвитку власної компетенції. Саме тьютор створює освітнє середовище для студентів вищої школи, що зумовлює стрімке входження їх у професію. Стає зрозумілою підвищена увага і теоретиків і практиків сьогодення до особистісно-професійного статусу тьютора [7]. Н.В. Кічук подає таке визначення терміна «тьютор» – «репетитор, куратор, вихователь освітнього закладу» [8]. Учена виділяє такі його стрижневі функції, як спостереження, піклування.

Намагаючись поглибити наукові уявлення про тьюторство як педагогічне явище, Л.І. Каленіченко зазначає, що тьютор – це той же учень, який знає чому і як вчитися, тобто це той, хто передає знання як навчатися. Цікавою є позиція Т.О. Дерби, яка вважає, що тьютор — це не лише наставник, психолог, а й конфліктолог, правознавець, друг і помічник учня на шляху «вибору особистістю подальшого освітнього напрямку» [9].

Т.І. Койчева трактує тьюторство у такий спосіб: «Тьютор – це нова спеціалізація професійної діяльності вчителя, що реалізується в умовах дистанційної форми навчання» [6].

Принагідно зазначимо й думку тих дослідників, які розглядають діяльність тьютора як окремий напрям педагогічної діяльності, що репрезентує ідеї індивідуалізації та відкритості освіти в поєднанні з ідеєю особистісної відповідальності за реалізацію власного розвитку та може реалізовуватися за умови супроводу як дорослої аудиторії, студентської молоді, так і дітей дошкільного, шкільного віку, учнів старшої школи (8).

Аналіз довідкових джерел показав, що останнім часом багато уваги приділено дослідженню тьюторської діяльності в межах вищої освіти, доказом чого служить низка дисертаційних робіт (Т.І. Койчева, М.В. Іващенко, О.В. Попович, Є.В. Берека та ін.). Деякі аспекти тьюторської діяльності відображені в дослідженнях А.А. Барбариги, П.А. Дудчик, Н.А. Вишомирської, Н.В. Кічук, Т.І. Койчевої, М.В. Іващенко, Б.Г. Мещерякова,

Т.Н. Соболева, Т.М. Ковальнової, В.С. П'яніна, Н.В. Рибалкіної, П.Г. Щедровицького, Н.Д. Фрумїної, Л.В. Бендової та ін. В Україні вже спрямовано школу тьюторства. Йдеться про Чорноморську асоціацію тьюторства.

Спираючись на вироблені в сучасній науці положення, пов'язані зі своєрідністю феномена «тьюторства», а також ґрунтуючись на результатах проведеного нами локального дослідження в цьому плані, вважаємо, що невід'ємною і важливою складовою в роботі тьютора і самореалізації студентів у плані особистісного зростання і професійного становлення є наукова організація та самопідготовка студентів, котра, як правило, проходить у позанавчальний час.

Актуалізація такого роду діяльності особистості як тьюторська практика у вищих навчальних закладах свідчить про необхідність створення та реалізацію програми підготовки тьюторів, де останній виступає в ролі педагога з «набором» спеціальних методів супроводу навчається. Отже, є підстави вважати, що підготовка тьюторів передбачає, з одного боку, систематизацію знань в галузі психології, теорії навчання дорослих, а також у сфері менеджерської діяльності, в організації процесів мислення, супроводу, моніторингу. З іншого ж боку – освоєння способів методичної діяльності, пов'язаних з оснащенням підопічних інструментарієм для вирішення їх персоніфікованих особистісно-професійних завдань.

Для здійснення роботи тьютор використовує різноманітність методів і форм, котрі, як правило, несуть нежорсткий, діагностично-рекомендаційний характер, тобто можуть використовуватися студентами за бажанням. У зв'язку з цим форми тьюторської діяльності мають «ненасильницький» вплив на підопічних. У такому розумінні актуалізуються ідеї «педагогіки ненасилля», оскільки мова йде про забезпечення зацікавленості студентів, з одного боку, в самому процесі інтелектуального розвитку, з іншого – не тільки організаційну, а й емоційну їх залученість у сам процес надання допомоги, тобто суб'єктність. Тож принципово важливо, щоб при тьюторській допомозі максимально враховувалася творча індивідуальність студента. Індивідуалізація педагогічного супроводу забезпечується завдяки гнучкості, варіативності й діалогічності тьютора в роботі з підопічними. Консультант повинен розуміти, що тьюторський супровід – особливого роду педагогічна робота, в основі якої лежить орієнтація на «приватне замовлення» студента на власний процес освіти.

Тьюторська діяльність може бути реалізована за допомогою широкого арсеналу засобів, як-от:

- створення організаційно-педагогічних умов для накопичення тими, хто навчається, інформації як складових їх портфоліо;
- проведення елективних навчальних курсів, інформаційних заходів, олімпіад і рейтингових навчально-пізнавальних змагань;
- надання допомоги студентам старших курсів у пошуку та використанні інформаційних ресурсів для забезпечення навчальних потреб;
- моніторинг результатів навчання;
- коригування;
- педагогічний супровід коригувальних дій тощо.

Аналізуючи суть взаємодії тьютора і студента, слід зауважити, що вона повинна супроводжуватися пакетом документів, розроблених у процесі співпраці, педагогічній співдружності, співтворчості. Обсяг і характер документації тьютора може бути представлено в рамках ключових видів діяльності, зокрема, за розкладом, а значить, включати наступне:

- 1) тьюторинг;
- 2) інформація про особи підопічних студентів;
- 3) повістки для індивідуальних тьюторських занять;
- 4) опис кожного заняття із зазначенням розглянутих проблем і завдань;
- 5) інформація про успішність студентів;
- 6) інформація про індивідуальні та творчих здібності студентів;
- 7) інформація про вибір передбачуваної професії;
- 8) індивідуальні навчальні плани та програми;
- 9) дослідження та проекти підопічних;
- 10) тьюторський щоденник.

Зазначимо, що наявність у тьютора вищевказаної документації допоможе ефективно використовувати час, гарантує студентам якість тьюторської підтримки, дозволяє чіткіше відстежувати динаміку навчальних досягнень студентів, своєчасно виправити помилки.

Реалізація освітнього, розвиваючого та виховного потенціалу студентів можлива лише за певних дидактичних умов, зокрема, при правильному ви členовуванні міждисциплінарних об'єктів вивчення матеріалу та практичному його застосуванні, раціональній спільній роботі педагога-тьютора в ході підготовки до заняття, їх узгодженості, активізації пізнавальної діяльності студентів на всіх етапах навчання, різноманітність засобів, форм і методів навчальної діяльності та забезпеченні наступності між ними.

Тьюторський супровід навчально-пізнавальної діяльності студентів базується на принципах індивідуалізації, відкритості, суб'єктності, варіативності, демократичності. Слід зауважити, що нові освітні стандарти формують сучасну парадигму розуміння діяльності педагога-тьютора. Він насамперед наставник тьюторського супроводу студента, який допомагає розкрити потенційні можливості, вибудувати індивідуальну програму з засвоєння навчального матеріалу, враховуючи особистість студента, його мотивацію, інтерес і намагання вчитися з досягненнями. Тьюторський супровід – це новий вектор, у формуванні якого враховуються всі аспекти не лише навчально-пізнавальної, а й виховної діяльності: комунікативні, регулятивні, пізнавальні, особистісні, що допомагають майбутньому професіоналові перебудуватися разом з освітою і відповідати тенденціям його розвитку.

Отже, якісний супровід індивідуалізованого навчання студентів у виші можливо досягти у тому числі через компетентну діяльність тьютора. У виші – це координатор динаміки ділового та наукового спілкування і співпраці між студентами та викладачами, він є організатором та керівником вибору студентів по карті спецкурсів, він модератор гострих навчальних ситуацій (перескладань, консультацій, додаткових занять, ліквідації пропусків). До його обов'язків належить збір інформації для складання нелінійного розкладу на факультеті, він розробляє індивідуальну освітню програму, якщо студент навчається на декількох факультетах.

Деякі науковці (Н.В.Рибалкіна, Т.М. Ковальова, О.А. Суханова, Н.В. Пилипчевська та ін.) виділяють три рівні тьюторської роботи у вищому навчальному закладі:

1) перший рівень спрямований на реалізацію процесів спеціалізації, адаптації та професіоналізації студента;

2) другий рівень роботи тьютора репрезентує його діяльність як експерта, аналітика, дослідника, управлінця у сфері нових знань і технологій, супроводжуючого науково-дослідної і самоосвітньої діяльності студента;

3) тьютор третього рівня вирішує завдання пошуку умов для входження вищого навчального закладу в міжнародний освітній простір.

Зміст тьюторського супроводу включає організовану взаємодію суб'єктів освітнього процесу, спрямовану на ініціювання позитивної динаміки просування студентів до професії, що мають труднощі в практичній діяльності, вибору та побудови ними власного професійного маршруту в процесі навчання, з іншого боку – на наданні допомоги студентам у професійному русі.

Оскільки першочерговою функцією тьютора є педагогічно доцільна організація самостійної роботи студентів, то слід зазначити, що реалізацію цього завдання доречно здійснювати поетапно [10].

Перший етап покликаний сприяти позитивній мотивації до самостійної роботи з навчальної дисципліни. Тьюторський супровід на цьому етапі полягає в стимулюванні, у створенні умов для самовизначення студентів по відношенню до навчального матеріалу, тобто у включенні студентів у процес визначення мети. Провідними завданнями даного етапу є збудження інтересу до самостійної роботи, забезпечення правильного розуміння сутності самоосвітніх умінь, розкриття прийомів самоосвіти. Зміст такої діяльності педагога включає ознайомлення студентів зі зразками самостійної роботи, із загальними підходами до її організації, розвитку відповідних умінь для її здійснення. На першому етапі організації самостійної роботи студентів рекомендується виконання завдань, спрямованих на пошук, обробку інформації й обмін інформацією (написання резюме, складання плану, витягів, тез, анотацій, списку використаних джерел; систематизованої картотеки прочитаних книг), виконання тестових завдань.

Другий етап передбачає формування й удосконалення умінь самостійної роботи, зусилля спрямовані на мобілізацію й активізацію внутрішніх резервів студентів, на максимальне занурення їх у роботу з інформацією, свідоме і цілеспрямоване вилучення та генерування на її основі суб'єктивно нових знань. На даному етапі студенту пропонується попрацювати над диференціацією основних понять курсу, складанням нових смислових суджень, умовиводів.

Третій етап – не лише вдосконалення умінь самостійної роботи за рахунок оволодіння творчою рефлексивною діяльністю, а й через набуття навичок, тобто автоматизованих умінь. Дослідження вчених (Н.В.Рибалкіна, Т.М. Ковальова, О.А. Суханова, Н.В. Пилипчевська та ін.) дозволяють зробити висновок про те, що систематичний «вихід» студентів у рефлексивну позицію сприяє виявленню особистісних змін, спостереженню динаміки особистісного розвитку, а це суттєво впливає на розвиток самоосвітньої діяльності. Крім того, рефлексія дозволяє студентів усвідомити власну індивідуальність, унікальність і призначення, яке виявляється з аналізу його предметної діяльності та її продуктів, оскільки студент проявляє себе в тих пріоритетних для нього питаннях самостійної роботи, котрі притаманні його індивідуальності. Наприклад, при підготовці до семінарських навчальних занять студентами виконується аналіз існуючих у мережі рефератів на задану тему, їх оцінювання; написання свого варіанту плану лекції; підготовка фрагмента лекції з додаткових питань; огляд професійних телеконференцій; аналіз обговорення актуальних проблем у наукових та періодичних виданнях. Під час семінарів студенти працюють з кейсами, частково або повністю самостійно вирішують навчально-професійні завдання.

Отже, тьютор – це нова принципово важлива спеціалізація діяльності педагога–консультанта, педагога–менеджера, педагога–керівника, педагога–організатора, педагога–фасилітатора тощо. Його домінантним професійним завданням є педагогічно доцільна допомога студентам зафіксувати й усвідомити власні пізнавальні інтереси, визначити певні преференції, допомогти зрозуміти, де і яким чином можна себе презентувати як успішну особистість, допомогти збудувати власну освітню програму задля визначення траєкторії кар'єрного зростання через максимальне врахування наявних особистісних ресурсів.

Є всі підстави стверджувати, що організація тьютором самостійної роботи студентів повинна носити суто індивідуальний характер і включати діагностику студентам їх пізнавальної потреби в розширенні та поглибленні сукупності знань, одержуваних у вищих навчальних закладах; визначення інтелектуальних, особистісних і фізичних можливостей, зокрема, об'єктивне використання позаурочного часу; визначення мети самостійної роботи – найближчої і віддаленої, тобто знати відповідь на питання, чи необхідна самопідготовка для забезпечення пізнавальної потреби; самостійний вибір студентом об'єкта вивчення й обґрунтування цього вибору для себе; розробка конкретного плану, довгострокової і найближчої програми самостійної роботи.

1. Деражне Ю.Л. Тьютор в открытом обучении: Учебно-методическое пособие. – М., 1998.
2. Змеев С.И. Основы андрагогики: Учебное пособие для вузов. – М., 1999.
3. Щенников С.А. Открытое дистанционное образование: учебное пособие. – М., 2002.
4. Зинченко А.П. Тьютор-менеджер-маркетолог-продавец: расширенный взгляд // Система обеспечения качества в дистанционном образовании. – Жуковский, 2002. – Вып.4.
5. Максимов В.В. Институт тьюторства как образовательная стратегия // Россия в контексте современных образовательных моделей: Программа и тезисы международной конференции. 10-12 марта (Переделкино). – Жуковский, 2000.
6. Койчева Т.І. Особливості підготовки майбутніх учителів-гуманітаріїв до виконання функцій тьютора в дистанційній освіті // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського: Зб. наук. пр. – Одеса, 2003. – Вип.5-6.
7. Ковальова Т. М. Кто такой «тьютор» и какова его роль в воспитании школьника? В чем специфика деятельности тьютора? // Директор школы. – М., 2011. – № 6.
8. Кічук Н.В. Проблема підготовки фахівців до тьюторської діяльності: педагогічні аспекти // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. – 2008. – Вип. №1.

9. Дерба Т.О. Інформаційні технології і засоби навчання: електронне наукове фахове видання [Електронний ресурс] / Ін-т інформ. технологій і засобів навчання НАПН України, Ун-т менеджменту освіти НАПН України; гол. ред.: В. Ю. Биков. – 2010. – № 5(19). – Режим доступу <http://www.ime.edu-ua.net/em19/emg.html>.
10. Біда О. А., Савченко О. П. Сучасні тенденції в організації самостійної роботи студентів ВНЗ // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. – 2010. – Вип. №2.